

Korkeammat verot nostavat työvoimakustannuksia ja heikentävät työllisyyttä

TIMO TYRVÄINEN

"Se se vaan on sillä lailla, että tässäkin maassa on paljon mälsää. Ei sitä tartte edes paljon kaveriilta kysellä..."

Näillä sanoilla alkaa Simo Salmisen Rotestilau-lu, 60-luvun puolivälissä syntynyt klassinen ta-rina suomalaisen työttömän tajunnanvirrasta. "Olis hyvä saada muijallekin töitä... Ittestä ei oo niin väliä - juu.." jatkaa Salminen, ja lopet-taa: "Tässä maassa on niin huonot liksat, ett nälkä meill on aina vieranamme - mutt onneksi ei oo jano päässyt yllättämään". Jotain ajatonta näissä miehisissä mietteissä on.

Tänään käsiteltävät teemat - palkat, verot ja työllisyys - ovat niitä, joissa on paljon mälsää. Ne ovat myös asioita, joista jokaisella "kaveril-la" on käsitys - usein vahva ja voimasanoilla höystetty. Siinä mielessä aiheeni onkin epäkiitollinen, että sen eri osatekijöistä on puhuttu niin paljon, että tuohon ajatusten ja käsitysten sekamelskaan ei ole helppoa lisätä sellaista mi-

tä joku ei jossakin olisi sanonut - tai ainakin ajatellut. Toisaalta lähes jokaiseen varmaan mielipiteeseen on löytynyt vähintäinkin yhtä varma vastakkainen mielipide. Tai useampia vastakkaisia mielipiteitä, jotka ovat kaikki keskenään vastakkaisia.

Monet nyt tarkastettavan tutkimuksen tulok-sista ovat jo 2-3 vuoden ajan - siis tutkimustu-losten valmistumisen ja tämän väitöspäivän vä-lillä - vaikuttaneet jossakin taustalla. Silti ne tulevat suuren yleisön ulottuville vasta nyt.

Siksi toivon, että tämän kirjan herättämä keskustelu voisi karsia ainakin osan turuilla ja toreilla esitettävistä, palkanmuodostusta koske-vista huu-haa-käsityksistä. Ja toisaalta toivon, että tutkimukseni vahvistaisi joidenkin toisten ajatusten asemaa. Ja aivan erityisesti toivon, et-tei kukaan enää tämän päivän jälkeen väitä, et-tä veroratkaisuja voitaisiin tehdä ottamatta huo-mioon niiden vaikutusta kilpalukykyyn ja työl-lisyyteen.

Entä millaiseen tiedon virtaan käsillä oleva tutkimus sijoittuu? Millaiset ovat sen teoreetti-set ja metodiset kulmakivet?

Taloustieteessä on vahva traditio, joka ajat-telee palkkojen määräytyvän siten, että työ-

* Lectio Praecursoria Helsingin Yliopistossa 25.8.1995. Perustuu kirjoittajan väitöskirjaan Wage Determination, Taxes, and Employment: Evidence from Finland, Bank of Finland Studies E:3, Helsinki 1995

markkinat tasapainottuvat. Palkka siis sopeutuu tasolle, jolla täystyöllisyys toteutuu. Tämä malli myöntää, että jos talouteen kohdistuu häiriö, työttömyyttä voi ilmentyä. Se on kuitenkin ohimenevää ja ennen pitkää palataan täystyöllisyyteen.

Todellisuus alkoi yhä harvemmin istua yllä kuvattuun päättelyyn. Havaittiin, että jotkin tekijät voivat johtaa siihen, että se mitä sanotaan täystyöllisyydeksi onkin vaikkapa kolmen prosentin työttömyyttä. Alemmas ei oikein millään päästy. Alettiin puhua "luonnollisen" työttömyysasteen noususta. Selityksiä tälle nousulle esitettiin erilaisia.

Tänä päivänä monet tutkijat yrittävät määrittellä millä tasolla on ns. NAIRU-työttömyys eli non-accelerating inflation rate of unemployment. Nyt tasapainotyöttömyytenä pidetään sellaista työttömyysastetta, jonka vallitessa hintojen nousuvauhti, inflaatio, pysyy muuttumattomana. Tässä tarkastettavan tutkimuksen yhtymäkohta NAIRU-kirjallisuuteen on siinä, että tasapainon luonne - täystyöllisyys vai ei - jätetään empiirisen tutkimuksen määritettäväksi.

Entä onko ammattiliitoilla roolia työmarkkinoiden tasapainottumisessa?

Jotenkin minulla on sellainen tunne, että patruunoiden aikaan jotkut pitivät ammattiliittoa lähinnä pahalaisen aikaansaannoksena. Ja vähintäänkin niitä väitettiin puhtaasti ja pelkästään poliittisen työväenliikkeen jatkeeksi.

Talousteoreettisessa kirjallisuudessa alettiin kuitenkin jo varsin varhain tarkastella ammattiliittoa rationaalisenä taloudellisenä toimijana. Yleensä sen tavoitteeksi nähtiin jäsenkunnan hyvinvoinnin maksimointi. Keskeistä näyttää olevan käteen jäävän reaali-palkan, ostovoiman, ja työllisyyden kehitys. Se mikä paino näille asioille annetaan on erillisen tutkimuksen kohde.

Ammattiliittojen toiminnan tarkastelu tästä

taloudellisesta näkökulmasta on yksi tämän tutkimuksen mikroteoreettisista kulmakivistä.

1980-luvun alussa Ian McDonald ja Robert Solow tarkastelivat palkanmääritymistä soveltaen peliteoreettista neuvottelumallia, joka asetti vastakkain ammattiliiton ja voittoa maksimoivan yrityksen. Vuonna 1983 Steve Nickell ja Martin Andrews julkaisivat ensimmäisen, Englantia koskevan empiirisen soveluksen. Kun vielä Binmore, Wolinsky ja Rubinstein olivat 1986 esittäneet peliteoreettista lisäaineistoa, joka tuki neuvottelumallien soveltamista siihen tapaan kuin oli jo alettu tehdä, tärkeät nykyaikaisen työmarkkina-analyysin ainesosat olivat koossa.

Uuden analyysin tavoitteena oli kuvata työmarkkinoiden toimintaa sellaisena kuin myös me sen näemme. Eli pyrittiin mallittamaan tilanne, jossa työnantajat ja työntekijäjärjestöt neuvottelevat työehtosopimuksista. Neuvotteluosapuolet ottavat huomioon omat etunsa, mutta ne saattavat myös ennakoida vastapuolen reaktioita. Toisaalta molemmat osapuolet joutuvat miettimään mitä tapahtuu, jos sopimusta ei synny. Myös ammattiliittojen neuvotteluvoima vaikuttaa asetelmaan. Kaikki nämä tekijät yhdessä määräävät sen mille tasolle palkka asetetaan. Kun palkasta on sovittu, työnantajat tekevät työllistämispäätöksensä. Pystyvätkö liitot vaikuttamaan työllistämiskäytännöihin? Se on empiirinen kysymys ja vastaus saattaa vaihdella talouden eri sektoreissa ja se voi myös muuttua neuvotteluasetelmien muuttuessa.

Neuvottelumallit ovat tämän väitöskirjan peliteoreettinen kulmakivi.

On mielestäni luontevaa ajatella neuvottelumallien kuvaavan työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen fundamentaaleja pitkän aikavälin tavoitteita ja niiden vuorovaikutusta. Siksi mallien tulemat kertovat jotain olennaista siitä, kuinka pitkän aikavälin tasapainopalkan ja tasapai-

notyöllisyyden voi odottaa määräytyvän. Ja vielä enemmän: ne kertovat sen kuinka määrätty palkkojen ja työllisyyden tasapainorelaatio.

Neuvottelumalleja on sovellettu laajasti viime vuosien työmarkkinakirjallisuudessa. Yksi tärkeä kysymys, joka tämän kirjallisuudenhaaran ja eräiden muiden ajatusmallien välisessä rajankäynnissä on kuitenkin jäänyt vähälle huomiolle, on seuraava.

Teoreettisissa neuvottelumalleissa saadaan hyvin luontevasti tulos, jonka mukaan verotuksen kiristyminen vaikuttaa työvoimakustannuksia lisäävästi. Jos näin käy, työllisyys heikkenee ja työttömyys kasvaa.

Perinteisessä neoklassisessa mallissa yllä mainittu ajatus on vieras. Yleisen tasapainomallin kehikon puitteissa ajatellaan usein, ettei verotuksella yksinkertaisesti voi olla pysyväisluonteisia vaikutuksia työttömyyden tasoon.

Koska yhdessä mallissa tämä tulos on luonteva ja toisessa mallissa ei, on ensiarvoisen tärkeää tarkastella asiaa empiirisesti, todellista aikasarja-aineistoa ja ekonometrisia menetelmiä hyväksi käyttäen. Erityisen tärkeää on se, ettei testiasetelmiin rakenneta mitään piilevää rakennetta, joka vääristäisi testiä jonkin *a priori* näkemyksen hyväksi.

Mutta millä menetelmillä voitaisiin saada mahdollisimman luotettava kuva kiinnostuksen kohteena olevasta kysymyksestä? Ja ei ainoastaan lyhyen aikavälin - vaan mikä vielä tärkeämpää - pitkän aikavälin vaikutuksista.

Aikasarja-ekonometrian alueella on viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut uudistumista, jota nyt lyhyesti kuvaan.

1980-luvun alussa harvat vihkiytyneet alkoivat puhua cointegraatiosta, yhteisintegroituvuudesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että joillakin ilmiöillä tai muuttujilla on taipumus kehittyä käsi kädessä. Jos muuttujien välinen relaatio

rikkoutuu, jokin voima saattaa ne ennen pitkää taas yhteen. Jos systeemi ajautuu epätasapainoon, tasapainovirhe luo virheenkorjauskäyttäytymistä.

Tasapaino ei siis ole yksittäinen luku, vaan se on muuttujien välinen suhde. Jos systeemin jossakin osassa tapahtuu muutos - meidän tapauksessamme esimerkiksi verotuksessa - tasapaino muuttuu - meidän tapauksessamme palkkojen ja työllisyyden välinen tasapaino muuttuu.

Tasapaino on siis se, mitä kohti virheenkorjauskäyttäytyminen vie. Jos sopeutumista ei tapahdu, on kaksi mahdollisuutta. Systeemissä olevilla muuttujilla ei ole sitä poikkeuksellista ominaisuutta, että ne olisivat yhteisintegroituja. Tai sitten muuttujat ovat päätyneet tasapainosuhteeseen eikä sopeutumistarvetta ole. Sopeutumistarvetta on siis vain silloin kun ollaan epätasapainossa. Tämä on tasapainon tilastotieteellisen määrittelyn tausta-ajatus.

Yhteisintegroituvuutta koskeva kirjallisuus osoitti kuinka tärkeää on tutkia sekä tasapainoa että dynaamista sopeutumista kohti tasapainoa. Vain tällöin voidaan saada luotettavia tuloksia systeemeissä, joissa on lukuisia trendinomaisesti kasvavia muuttujia ja paljon lyhyen aikavälin - usein satunnaista - värinää.

Uusi teoria loi uudet menetöt. Vuonna 1987 Robert Engle ja Clive Granger toivat keskusteluun kaksi-vaiheisen estimointimenettelyn. Ensin estimoidaan pitkän aikavälin yhteisintegroituuusrelaatio ja sitten toisessa vaiheessa dynaaminen lyhyen aikavälin virheenkorjausyhtälö. Menetelmä selvensi käsitteellisesti sitä, mihin hyvällä estimointimenetelmällä pitäisi päästä. Käytännön toteutus kaksine erillisine vaiheineen oli kuitenkin tämän päivän näkökulmasta jokseenkin kömpelö ja tehoton. Myös hypoteesien testaaminen osoittautui hankalaksi.

Sittemmin tanskalainen tilastotieteilijä Sören

Johansen kehitti olennaisesti sofistikoituneemman ja laajat syventämismahdollisuudet omaavan menetelmän. Tässä menetelmässä lyhyen aikavälin ja pitkän aikavälin relaatiot estimoidaan (simultaanisesti) Suurimman Uskottavuuden estimointimenetelmällä. Samalla voidaan testata yhteisintegroituvuusvektorien lukumäärää ja sallia useampien vektorien rinnakkainen esiintyminen estimoinnissa. Menetelmän nykyisissä versioissa voidaan testata monipuolisesti erilaisia hypoteeseja. Tätä menetelmää kutsutaan nykyisin yleisesti Johansenin menetelmäksi.

Vuonna 1990 julkaistiin ensimmäinen empiirinen tutkimus, jossa Johansenin menetelmää käytettiin. Se oli Johansenin ja Katarina Juseliuksen analyysi, joka koski rahan kysyntää Tanskassa - ja Suomessa.

Yhteisintegroituvuuden käsite, tasapainon ja sopeutumisen suhteita koskeva pohdiskelu, ne ovat teemoja, jotka käyvät läpi kaiken sen analyysin, joka tähän väitökseen on kirjattu.

Väitöskirjassa on viisi lukua. Ensimmäiseen on koottu laaja kirjo erilaisia näkemyksiä, jotka ovat muodostuneet vallitseviksi nykyaikaisessa työmarkkinakirjallisuudessa. Tässä luvussa esimerkiksi todetaan se, että palkkojen sopimismenettely, joka sijoittuu liittotasolle on huonoin mahdollinen inflaation ja työttömyyden kannalta. Toisaalta viitataan siihen kansainväliseen aineistoon, joka osoittaa palkkasopimusten yleisittävyyden vähentävän kilpailua sekä työ- että hyödykemarkkinoilla. Tämä järjestely vahvistaa työllisten "insiderien" ja olemassa olevien yritysten, "yritysinsiderien", suhteellista asemaa. Ne pystyvät paremmin suojaamaan omia etujaan silloinkin, kun tämä pitää yllä korkeaa työttömyyttä.

Väitöskirjan toinen luku on teoreettinen. Se analysoi verotuksen palkka- ja työllisyysvaikutuksia erilaisissa mallispesifikaatioissa. Luvut

3-5 ovat empiirisiä. Luvussa 3 suoritetaan systeemin alustava kartoitus. Luvussa 4 esitetään kirjan ehkä vahvimmat tulokset verotuksen, palkanmääräytymisen ja työllisyyden suhteista. Luku 5 sitoo palkkaliukumien selitykset tähän samaan, yhteisintegroituvuudesta ja virheenkorjauskäyttäytymisestä lähtevään ajatteluhikkoon.

Tärkeimmät johtopäätökset, jotka tutkimuksesta voidaan vetää, ovat seuraavat. Palkat ja työllisyys hakeutuvat kohti tasapainoa, jonka hinnat, tuottavuus ja verotus määrittävät. Vaikka tuloksena ei olisi täystyöllisyys, kyseessä on silti tasapaino. Työmarkkinaosapuolet ovat nimittäin siinä mielessä "tyytyväisiä" tulokseen, että ne eivät muuta käyttäytymistään. Siksi korkeakaan työttömyys ei välttämättä johda palkkasopeutumiseen.

Tulosopimuksissa määritetään (ohje)palkat 1 - 2 vuodeksi eteenpäin. Palkkaliikumukset nostavat palkkoja sopimuskauden aikana. Suuri osa liukumista syntyy neuvotteluissa, jotka käydään yritysten sisällä. Palkkaliukuma korjaa reaali-palkkoja kohti tasapainoa työehtosopimusten ollessa voimassa.

Työvoimakustannusten pysyväisluonteinen kallistuminen johtaa siihen, että työllisyys heikkenee.

Tuloverot, työnantajain sotu-maksut ja kulu-tukseen kohdistuva välillinen verotus muodostavat ns. verokiilan. Verokiila mittaa sitä, paljonko työnantajan reaali-inen työvoimakustannus on suurempi kuin työntekijän käteen jäävä reaali-palkka.

Nyrkkisääntönä voisi sanoa, että noin puolet verotuksen kiristymisestä jää elämään korkeampina työvoimakustannuksina. Vastaavasti noin puolet verotuksen kiristymisestä näkyy vähennyksenä palkansaajien käteen jäävässä reaali-palkassa.

Verotus on kiristynyt huomattavasti viimeis-

ten kymmenen vuoden aikana Suomessa. Kun tämän tiedon yhdistää esitettyihin estimointituloksiin päätyy siihen, että verotuksen aiheuttama työvoimakustannusten nousu lienee noin 10 prosentin luokkaa ja se on vähentänyt työllisten määrää useilla prosenteilla. Koska verotuksen vaikutukset eivät toteudu heti ja koska veronkorotuksia on tehty vielä 1993 - 94, verotuksen haittavaikutukset lisännevät vielä tulevina vuosina palkkapaineita ja heikentävät työllisyyden paranemista.

Tutkimustulokset osoittavat myös sen, että siirtyminen yhdestä työnteekoon tai työn teettämiseen kohdistuvasta verotuksen muodosta toiseen ei ole pitkän aikavälin ratkaisu. Jos halutaan vähentää verotuksen haitallisia vaikutuksia työttömyyteen, on alennettava työnteekoon ja työn teettämiseen kohdistuvan verotuksen kokonaistasoa.